

EENHEID EN VERSKEIDENHEID IN AFRIKA

I. INLEIDEND.

Afrika-leiers wat die vasteland wil verenig, moet op drie doelwitte afstuur, t.w. ekonomiese beplanning op 'n vastelandse grondslag, die stigting van 'n gesamentlike militêre bevel en die aanvaarding van 'n gesamentlike buitelandse beleid. Dit was die advies van pres. Nkrumah aan sy Parlement op die vooraand van die Lagoskonferensie teen die einde van Januarie 1962.

Net ná hierdie konferensie verklaar David Dacko, president van die Sentraal-Afrikaanse Republiek (vroeër Ubangi-Shari): Die Lagoskonferensie het daarin geslaag om die skeidsmure wat daar tussen Engels- en Franssprekende Afrikastate bestaan het, af te breek. Die Federasie van Nigerië is 'n voorbeeld van 'n uitvoerbare eenheid; derhalwe is dit jammer dat die Ekwatoriaal-Afrikaanse Federasie nie tot stand gekom het nie. Die Lagoskonferensie het nogtans bewys dat Afrika-eenheid moontlik is.

Hierdie aanhalings uit onlangse persberigte gee duidelik uitdrukking aan die hedendaagse sug na eenheid in Afrika, maar dit impliseer terselfdertyd dat die diepbegeerde ideaal nog nie verweselik is nie. Voorbeelde van hierdie verlange en die daaruit gebore daadwerklike strewes na Afrika-eenheid is nie net hoorbaar in die verklarings van leiers nie maar is ook sigbaar in allerlei wyse van optrede: politieke blokvorming deur unifikasie, federasie of verbondsluiting van Afrika-state; die hou van allerlei konferensies en die besluite wat daar geneem word; die voorliefde vir die gebruik van die naam „African” of van die gewildgeworde uitdrukking „African personality” en „Negritude” terwyl die term „Pan-Africanism” moet dien om uitdrukking te gee en kleur te verleen aan die gemeenskaplike doel.

II. VERSKEIDENHEID.

Dit is asof Afrika self sy stempel op sy ongeveer 220 miljoen bewoners afgedruk het — 'n stempel van vër treffende verskeidenheid, 'n verskeidenheid tot verdeeldheid en openlike vyandskap toe, 'n kontinent wat verdeel eerder as verenig. Die feit dat Afrika een soliede aardmassa vorm tussen die Middellandse- en die Rooisee, die Indiese- en Atlantiese Oseane,

maak dit eintlik nog nie een wêreld nie — nóg in fisiese nóg in antropogeografiese sin.

Deur die Middellandse See is Afrika klimatologies en histories-kultureel aan Europa verbind; deur die Rooisee en die Suez-landengte aan Asië. Die see-engte van Gibraltar en die deursnede landengte tussen Rooi- en Middellandse See maak dit moontlik om Afrika, Noord-Afrika om presies te wees, te sien as skiereiland en aanhangsel van Wes-Europa en van die Midde-Ooste resp. Waar die Atlantiese Oseaan Afrika duidelik skei van die Nuwe Wêreld, bind die Indiese Oseaan hom tog met die Asiatiese kuste. Terselfdertyd skei die sand- en klipsee van die Sahara woestyn die kontinent in suidelike en noordelike wêreldes, groter in verskil as wat deur die Mediterreense watermassa gedoen word. „Afrika suid van die Sahara” het ’n geïkoneerde term geword om eintlik die Europa-vreemde Afrika aan te dui.

Binne-Kontinentaal lyk dit nie veel anders nie. Onder die sonlyn lê bergspitse onder ewige sneeu bedek. Teenoor die spitse van Kilimandjaro en berg Kenia lê die afgronddieptes van die Skeurvallei. Die smaraglyn van mere met die noord- en wes-vloeiende watermassas van die Nyl en die Kongo staan in skrille kontras met ’n oostelike rivierlose (abfluslose) gebied. Streke aan die boppe van die Nyl en die Kunene en elders is gedurende een seisoen ’n onoorsienbare, onbewoonbare watervlakte en die volgende ’n droë semi-woestyn; waternood word afgewissel met waterskaarste. Groot gebiede wat soms vir jarelank kraak en bars van droogte onder ’n koper-hemel en ’n gloeiende son, sodat die vrees ontstaan dat niks ooit weer daar sal groei nie, bloei binne enkele weke soos die Libanon.

Van primêre belang vir hierdie bespreking is die *mense* van Afrika. „The only common human factor in the heterogeneous tribes of Africa is the human form.” So som Haw (No other Home, bl. 1) die byna onoorsienbare menseverskeidenheid van Afrika op. „Colour, physical characteristics, culture, mode of life and thought are as diverse as it is possible to find on any continent. Sixty-five million of Africa’s population are Arabs, who are very different from the Negroid or Bantu peoples. How could the Egyptian Moslem, with ancient culture and close ties with people on the Asian continent be identified in any way with the nomadic Masai, herding their cattle in the dry plains of East Central Africa and drinking milk and blood for sustenance? How could the business-like Mashona, with their settled agriculturists and traders, be identified with the web-footed swamp dwellers of Northern Uganda? How could the militant and vigorous Zulu be identified with the timid and completely primitive forest pygmies of the Congo? How could the dignified Abyssinian with a rich cultural history, be identified with Elkonye cave dwellers, with the naked Suk, with the roving Turkana, the handsome Somalis, the ebullient and heterogeneous West African Negroes, or with the millions of primi-

tive peasants subsisting all over vast stretches of a continent named Africa?" (Haw, bl. 1).

Die moderne neiging om die hele nie-blanke Afrika-bevolking saam te vat onder die een kombersterm „African”, bedek veel meer as wat dit openbaar. Dit is eintlik niks meer as een van die werklikheidsvreemde vrugte van die mode om ten alle koste by elke rasse-affiniteit verby te skram nie. „Is it not a little nonsensical to talk of Africans as though they were a people in the same sense as ‚Americans’ or ‚Europeans’ when these latter, with far stronger common bonds, cannot identify themselves economically, politically or culturally as a people?” (Haw, bl. 1.) Gewoonlik word die tradisionele bevolking van Afrika, met uitsondering van die sg. immigrantebevolkings, onder die volgende rasse-groepe tuisgebring: Negroïed, Hamiet, Semiet en Khoisan. Hoewel Hamiet en Semiet rassies waarskynlik sterk verwant is, laat Afrika die klem op hulle verskille eerder as op hulle gemeenskaplikheid val. Die vroeë vermenging van Hamiete en Negers was die oorsprong van die vandag getalsterke Negroïede groep aan wie die blanke die gemeenskapsnaam Bantoe toegeken het. Hiernaas moet ook die Nilotegroep genoem word wat net sowel gehamitiseerde Negers as vernegeerde Hamiete genoem sou kan word. Trouens, Seligman onderskei ’n drieledige nakroos van die Hamiet-Neger vermenging, t.w. Nilo-Hamiete (Oos- en Oos-Sentraal-Afrika), Nilote (die Nylvallei en omgewing) en die Bantoe (suidelike helfte van die kontinent). Dit bring volgens Seligman, die onderskeie rasse-groepe van Afrika tot die volgende: Boesmans, Hottentotte, (soms saamgevat onder die versamelnaam Khoisan), Negrillos of Pigmeë, die (ware) Neger, Oostelike Hamiete (ou en moderne Egiptenare en verwante) en die Noordelike Hamiete (Berbers, Tuareg, Tibu, Fulani ens.), Nilo-Hamiete, Nilote en Bantoes. Raskundig lewer die Boesmans, Hottentotte, Pigmeë en ander ooreenkomstige ras- en kultuurgroepe nog probleme. Baumann praat van hulle as resvolke: oorblyfsels van vroeëre en nog bestaande ras-groepe soos die Hamiete (Hottentotte veral). Ander beskou hulle as meng-groepe. Afrika was ook in die verlede ’n land van vele rasse en gevolglik ook van grootskaalse rassevermenging. Dit leer ook die les dat die vermenging nie soveel gelei het tot eenheid of eenvormigheid nie as tot verdere differensiasie en nuwe variasies.

Die rassebeeld van Afrika sou onvolledig wees sonder verwysing na die „latere” immigrante, oosters en westers. Dit gaan hier om ’n kunsmatige, kronologiese en graduele onderskeiding tussen „ou” en „nuwe” bevolkings. Die Hamiete is hoogswaarskynlik en die Semiete sonder enige twyfel „immigrante” in Afrika: die Hamiete, veral die Oos-Hamiete, uit die prehistoriese tye, die Semiete (Arabiere) sedert die sewende maar veral vanaf die elfde eeu. Watter invloed die Israëliete op die Hamitiese Egiptenare nagelaat het is nie duidelik vas te stel nie. Die kontak van

Egipte met Mesopotamië, Babel, Assur, Sirië, Kanaän vanaf die derde millennium v.C. moet hierby ook in aanmerking geneem word. Terselfdertyd het Europa ook sy inslag op die Hamitiese Noord-Afrika gehad veral ten tye van die pax Romana. Die „blonde” Berbers (Kabyle, Shawia en Riff) dra ook ander tekens van Nordiese invloed. Nog later het die redelik grootskaalse vestiging uit Wes-Europa gevolg, hoofsaaklik in die uiterste suid- en noordpunt — Suid-Afrika en Algerië — met kleiner verspreide kolle in die Kongo en Kenia, vanwaar vandag weer ’n uittog beleef word. Ook die aloue sporadiese Oosterse invloed langs die ooskus het ’n meer substansiële vorm aangeneem deur die vestiging van aansienlike getalle Indiërs (self ’n mengras van Koukasiërs en Drawidas) in Natal en Tanganyika-Kenia. En aan die uiterste suidpunt is ’n totaal nuwe rasgroep, die Kleurlinge, gebore.

Die kinders van moeder Afrika vertoon nouliks één vaderskap: blou-oog Berber en gitswart kroeskop Neger, lang-, medium- en rondhoofdiges, prognaties en ortognaties, peperkorrel, wollerige en reguit hare, plat- en kromneusiges, dik- en dunlippiges, dwergagtige Boesman en Pigmeë (pl.m. 60” en 57” resp.) naas die imposante Batutsi van ongeveer 6 vt. lengte gemiddeld. Nog groter is die verskeidenheid wanneer die aandag toegespits word op die kulturele en historiese groepering in etniese en stameenhede. Werklike volkseenhede in die sin van nasieskap — ’n kultuur- en tradisie-eenheid onder dieselfde politieke gesag — is skaars in Afrika. Na die aard van die meeste sg. primitiewe mensegroepe het die Afrika-bewoners van oudsher tot die huidige toe hoofsaaklik in stamgemeenskappe geleef.

Hoewel moeilik, is dit nie onmoontlik om volkekundig ’n etniese indeling te maak nie. Die resultaat daarvan is ’n verveelvoudiging van die rasse-veelvuldigheid. Die Bantogroep alleen word weer op grond van kulturele onderskeid en ooreenkoms verdeel in OOS-, WES- en SUID-BANTOE. Net daardie deel van die Suid-Bantoe ten suide van die Limpopo en met insluiting van Betsjoeanaland en Suidwes-Afrika, val weer uiteen in vyf hoofgroepe waarvan drie, soos die name aandui, eintlik alweer saamgestelde groepe met skerp onderskeibare kultuurkenmerke is, t.w. Nguni, Sotho, Venda-Lemba, Tsonga (-Shangana) en Herero-Ovambo. Die Nguni behels weer vier subgroepe, nl. Swazi, Zulu, Xhosa en Transvaalse Ndebele. Die Zulu, nouliks ’n eeu gelede deur Chaka Zulu verenig tot ’n nasie, omvat ongeveer 200 stamme; die Xhosa het pl.m. 10 stamgroepe; die Sotho word ingedeel in Noord-, Wes- en Suid-Sotho elk met sy verdere stamverdeling. Dit is ’n enkele voorbeeld van die byna eindelose verskeidenhede.

Hierdie etniese indeling met verdere stamverdeling hang uiteraard saam met die verskeidenheid van taal en kultuur. In Afrika word meer as 800 tale en dialekte gepraat — waarby die tale van die „latere” immi-

grante nie bygereken is nie. Meinhof se postulaat van 'n oer-Bantoetaal is alleen maar 'n bruikbare en vindingryke wetenskaplike hulpmiddel maar sonder enige praktiese waarde ten opsigte van 'n hedendaagse taaleenheid en verstaanbaarheid onder die Bantoesprekendes. Ook hier geld dat taalkontak blykbaar gelei het tot groter taalverskeidenheid eerder as tot groter taaleenheid. Europa het sy Engels, Duits, Frans, Spaans, Portugees en Afrikaans ook nog bygevoeg en Indië sy Tamil, Hindi, Telegu, Urdu en Gujirati.

Baumann het reeds op grond van die bedryfsvorme die tradisionele Afrika-kulture probeer klassifiseer. Naas die „Wildbeuter“-kulture onderskei hy die bekende landbou- en veeteeltkomplekse. Die landbou, aanvaar as die oorspronklike bedryfsvorm van die Negers, word dan verder verdeel in woud- en savannalandbou. Kenmerkend van eersgenoemde is die verbouing van vrugte soos die banana en van knolgewasse (kassawa e.a.) terwyl die savannalandbou op die verbouing van graan (millet ofte wel kaffermanna en soortgelyke gewasse) toegespits is, met die skoffelpik en graafstok as landbouwerktuig. Selfs met hierdie nadere onderskeidings is dit 'n veels te eenvoudige prent van die Afrika-landbou. Nóg die genoemde vorme, nóg die daarby horende chiteme-metode („slash and burn”, „brandend und rodend”, kap en brand) voltooi die beeld. Die ploeg as implement is in Afrika ewe bekend as die pik en die graafstok; bemesting net sowel as chiteme; woestyn- of oaselandbou eweseer as grondbewerking in die tropiese woude; terrassering so goed as steeds verskuivende bewerking (shifting cultivation).

Soos die landbou is veeteelt in Afrika geen eenvoudige, homogene begrip nie. Beide klimaat en tradisie speel 'n rol. Aan die een pool staan die sg. veekomplekse met die bees as sentrale objek vir baie Afrika-volke insluitende baie Bantoe: die „modimo o nko e metsi”, die god met die nat neus. Dit is die materiële en sosiale rykdom van die Bantoe en Hamiet waar die klimaat dit ook maar toelaat. In droër streke kom skape en veral bokke sterker in die sentrum, en in die semi-woestyn en woestyngelände bokke en kamele. Die Masai, Nuer, Zulu en Herero se hartstog vir die bees word alleen maar geëwenaar deur die Somali en Semitiese en Hamitiese woestynstamme se liefde vir die kameel. Terselfdertyd moet daaraan herinner word dat die hoofbedryfsvorme heel dikwels ook gesamentlik voorkom: landbou en jag; jag en veeteelt; jag, veeteelt en landbou en almal saam met beperkte verwerkingsbedrywe in 'n selfversorgende ekonomie.

Dit was die westerling wat die grootskaalse nywerheidslewe na Afrika gebring het: eers 'n kommersialisering van die primêre bedrywe vanaf slawejag tot die opbrengs van wilde diere (velle, horings, ivoor), rubbergewinning, kakaolewering en goudstofversameling. Dit wil nie sê dat hierdie bedryfsvertakking totaal onbekend was nie: handel, goud-,

yster- en kopergewinning en verwerking was bekende aktiwiteite veral in noordelike Afrika. Selfs vandag nog word al hierdie bedrywe in Afrika beoefen. In feite bestaan die Boesmankultuur op die „wildbeuterische” vlak van jag en versameling vandag nog in treffende kontras teenoor die hoogs opgevoerde industriële grootstadsbestaan en daar tussenin die feitlik onoorsienbare tussenveld van alle denkbare variasies.

Word die aandag gerig op die godsdienstige, dan is dit duidelik dat dit Afrika ook hier aan ’n omvattende, gemeenskaplike bindingsfaktor ontbreek. Die eens waarskynlik algemene animisme met sy elemente van opperwese-erkenning, vrees vir demigode, sy kern van voorouerverering en agtergrond van toewyding, is wyd en diep binnegedring deur die Mohammedanisme, die Christendom en die moderne heidendom. Vanuit die Noorde het die Islam ’n houvas oor groot dele van Afrika verkry — die Islam ook in sy verskeidenheid van skole. Hoewel die spore van die oud-Christelike kerk in Noord-Afrika deur die woestynwinde doodgewaai is, het die Koptiese Kerk (in Abessinië) oorgebly en het die Rooms-Katolieke en die Protestantse kerke feitlik oral ingang begin vind en aanhangers verkry. Deur hulle vermoë tot sinkretistiese akkomodasie het die Islam en die Roomse ’n uiterlike gedaante van eenheid kon bewaar, hoewel met inhoude nog verbonde aan die etnies-verskillende uitings van die animisme. Die Protestantse Christendom het daarenteen met sy pluriformiteit Afrika betree en gelei tot groter verskeidenheid as ooit tevore. In die akkulturasieproses op godsdienstige gebied het die sg. Bantokerke naas die min of meer dogmaties suiwer Gereformeerde kerke, in menigtes uitgebreek. Daar is haas geen land in Afrika wat nie sy kwasi-Christelike profetiese of messiaanse beweging geken het nie, terwyl die Republiek van Suid-Afrika beslis die rekord hou met meer as 2000 van hierdie sektariese bewegings. Hoewel gering in getalle het die Indiër-element sy bydrae tot die godsdienstige Babel gelewer in die vorm van die Hindoeïsme.

Lord Hailey se opmerking oor die eienaardigheid van Afrika, nl. dat dit ’n skamele twee dekades gelede nog op enkele hoë uitsonderinge na, onder die politieke gesag van Europa gestaan het, mag die indruk wek van ten minste één eenheidsvlak nl. die staatkundig-administratiewe. Dit kan alleen die situasie wees vir wie Europa as ’n homogene, eenvormige politieke eenheid sien en vergeet dat die gesag in werklikheid uitgeoefen is deur Nederland, Portugal, Duitsland, Spanje, Frankryk, België en Suid-Afrika, terwyl elkeen dit op eie wyse, na eie insig en model gedoen het en dan nog verskillend in verskillende streke.

Tog moet erken word dat die ou Romeinse beleid van verdeel en heers wat sedertdien as leuse aan alle koloniale politiek toegedig is, nie die eerste oorsaak van politieke verdeeldheid en staatkundige verskeidenheid in Afrika was nie. Chaldun, die Arabies geskoolde Berber uit Tunisië,

beskryf in die tweede helfte van die 14e eeu in een van die oudste volkekundige dokumente uit Afrika, die stryd tussen die nomadiese herdersvolke en die sedentêre landbouers en die onderwerping van laasgenoemde aan hulle krygslustige, goedgeorganiseerde vyande. Maar selfs die ouere geskiedenis, nl. dié van Egipte uit die vierde en derde jaarduisend v.C., is 'n verhaal van groeiende politieke eenheid, deur verowering, gevolg deur aftakeling, verval en desintegrasie. Afrika was nog nooit in die verlede 'n politieke eenheid nie behalwe moontlik toe die eerste groepie immigrante vanaf die vlakte van Sinear met hulle herinneringe aan 'n kolossaal mislukte onderneming, hier aangeland het. Die Afrika-geskiedenis ken wel relatief omspannende staatsorganisasies in enkele, eintlik uitsonderlike gevalle soos dié van Egipte, die Bantoeryke langs die weskus (Bushongo e.a.) e.d.m. maar origens het elkeen gedoen soos dit goed was in sy oë. Numeries was daar feitlik net soveel politieke eenhede as wat daar stamme was en dikwels nog meer, want hoewel die algemene neiging by Hamiet, Neger en Bantoe was om die stam as sosiaal-politieke eenheid te erken, is daar byna ewe veel vir wie die gesagsorgaan nie uitgaan bo die beperkte verwantskapsgroep van clan, linie of selfs die wisselende belange-bepaalde maar op verwantskap berustende jag — en versamelaarsgroep nie. Gevolglik kon dieselfde genealogies en kultureel verwante stamgroep uit 'n betreklik hoë aantal onafhanklike politieke gesagseenhede bestaan.

Die voorgaande hou terselfdertyd verband met meer as 'n getalleveelheid. Die formele en funksionele veelheid blyk ook uit die omvang, organisasie en funksie van die tradisionele politieke entiteite. Onder die tradisionele state neem die ou Egiptiese 'n belangrike plek in met sy staatsorganisasie onder die Faraos. Hierdie goddelike koningskap met hoogs gesentraliseerde en magies-religieus gefundeerde gesagsentrum is, in minder suiwere en minder strenge vorme, ook elders in Afrika aangetref met enkele kenbare eienskappe selfs onder die suidelikste Bantoe. Maar hierteenoor kon Middleton ook met 'n sekere mate van reg 'n werk laat verskyn oor „tribes without rulers”, en opmerklik genoeg kom hierdie twee pole voor in dieselfde kultuurgroep, nl. die Nilote. Voorbeelde van goedgeorganiseerde state met gedifferensieerde magte en funksies, staatsdiens en wat daarmee saamgaan soos in die Kongoryke van Wes-Afrika, waarop die Portugese in hulle eerste koloniale ywer die Portugese staatsstelsel en -administrasie met titels en al net so oorgeplaas het, was nie volop in Afrika nie. In heelwat gevalle is 'n mate van nasieskap en staatsorganisasie eers in die vorige eeu bereik soos in Suid-Afrika deur Chaka Zulu, Mosheshwe, Mzilikazi, Khama e.a.

Verskeidenheid soos hierbo geteken, hoef uit die aard van die saak nie in stryd te wees met eenheid nie. Alle ware eenheid is trouens ook opgebou uit harmoniese verskeidenhede, maar dan met 'n innerlike een-

heidsbewussyn en objektiewe eenheidsdoel. Die dekmantel van uiterlike eenvormigheid kan net soveel innerlike teenstrydighede bedek. Die Afrika-situasie is m.i. dan ook sodanig dat die verskeidenhede sowel om die aard as deur die geskiedenis daarvan grootliks ook teenstrydighede is wat moeilik versoen kan word. Die hedendaagse Afrika-leiers ervaar en interpreteer hierdie verskeidenheid as 'n groot swakheid, 'n seer wat uit die Afrika-liggaam verwyder moet word desnoods met krag en geweld, liefs in verenigde aksie en sels met behulp van vermeende simpatieke buitelandse hulp. Afrika-eenheid het derhalwe die leuse geword onder die vaandel van Pan-Afrikanisme.

III. EENHEID.

Histories en beskrywend is daar feitlik niks te sê oor eenheid in Afrika nie, omdat daar nie so iets was of is nie. Met die oogklappe van skematisme aan sou ons wel 'n aansienlike aantal gemeenskaplike trekke kan noem en dit vertolk as eenheidstekens: towery, animisme, landbou-veeteelt bedrywe, poliginie, klassifiserende verwantskap, ens. ens. Twee feite spreek onmiddellik hierteen. Die eerste is dat hierdie „gemeenskaplikhede” almal komplekse is wat oortroef word deur die etnies-kulturele variasies. Die uiting van voorouerverering is by die Swazi anders as by die Venda en selfs by sy Zulu-kultuurverwante; magie word by die Azande anders beoefen as by die Nyakyusa; onder die matriliniese Bemba neem die poliginie ander vorme aan as by die patriliniese Sotho; klassifiserende verwantskap is nie presies eenders by Zulu en Sotho nie. Negerlandbou in die woudgebiede is 'n ander saak as Bantoelandbou in die savannas; die Pigmeë se jagmetodes is vir die Boesman onbekend.

Dit behoort dus duidelik te wees dat nóg in die verre nóg in die nabye verlede van Afrika, met die aandag op sy mense en hulle kulture, van 'n eenheid gesprek kan word. Hoogstens is daar, en dan ook maar in die afgelope dekades, 'n aanstuwende en hartstogtelike strewe na eenheid merkbaar. Die strewe vind sy uitdrukking in verskeie terme en optredes: Pan-Afrikanisme, „Africa for the Africans”, voorkeur vir die naam „African” i.p.v. die ouer en bekende etniese name, die uitdrukkinge „African personality” en „Negritude”, politiek-ekonomiese blokvorming, talle en talle Afrika-konferensies, selfs ook die geroep om een-man-eenstem wat primêr gemik is op uitskakeling van die tradisionele rassiese en etniese verskille, die afwysing van enigiets wat betrekking mag hê op rasse-onderskeidings plus dan ook nog die vyandskap teenoor alles wat mag lyk op kolonialisme en imperialisme.

Daar kan dus hoogstens aandag gegee word aan die eenheidstrewe, die vorme en aard tesame met die moontlikhede tot verwesenliking daarvan. In hierdie verband word die stelling gewaag dat die strewe oorwegend deur reaksie gestimuleer is, dat dit op hierdie stadium hoofsaaklik nega-

tief is en grootliks op emosionele vlak berus. Dit is tans nog middel eerder as doel. Die eenheidstrewa is nieteenstaande alle Amerikaanse optimisme nog ongeformuleerd (behalwe in die vae Pan-Afrikanistiese en „Africa for the Africans“-konsepsies), onomlynd en dikwels innerlik en selfs openlik teenstrydig. Ons sou die eenheidstrewa kon probeer verklaar in die lig van die algemene humanistiese, kosmopolitiese wêreldgees van nivellering en grensuitwissing: die wêreld is my vaderland en Esperanto my moedertaal! Daarin lê 'n mate van waarheid, want ongetwyfeld is dit 'n model en ideaal vir mense wat ervaar dat hulle geestelik ingehok was en is deur taal, kultuur, tradisie, ras e.d.m. Deelname aan 'n wêreldregering met onbeperkte moontlikhede tot inmenging in almal se binnelandse aangeleenthede, soos moontlik gemaak deur en verwesenlik in die V.V.O., moet 'n onweerstaanbare bekoring vir sodaniges hê. Tog is dit wesentlik teenstrydig met die gelyktydige feit van die nasionalistiese ontwakings van die Afrika-volke wat juis die eie identiteit en persoonlikheid, die eie reg van bestaan en soewereiniteit veronderstel.

In 'n poging tot ontleding van die inboorling-nasionalismes enkele jare gelede het ek die bewering gemaak dat hier rekening gehou moet word met 'n soeke na bondgenote in die stryd teen die vermeende gemeenskaplike vyand, die witman met sy kolonialisme en imperialisme. Dit kom o.a. tot openbaring in die dubbele leierskap: die nuwe leiersêlite teenoor die blanke, die tradisionele as simbool van die onderliggende etniese indeling. Die eenheidsroep is 'n strydmiddel al glo die skreeuers self dat dit 'n doel, 'n begerenswaardige doel is. Al wie hom skaar teen die verdelende, verdrukkende, uithuitende blanke kolonialiste is 'n welkome strydmakker. „Necessity makes strange bedfellows”.

Dit is nie die tyd en plek om hier 'n antwoord te gee op die verwyte aan die kolonialisme as onderdrukkende en eksploiterende mag nie. Die aandag sal alleen maar gegee word aan die klag van 'n verdelende mag. Dadelik moet erken word dat die koloniserendes in die „scramble for Africa” willekeurige grense getrek en sodoende volke, stamme, state en selfs families kunsmatig geskei en verdeel het. Maar deur grense te trek word daar nie net verdeel nie, daar word ook byeengebring. De Kat Angelino, die Nederlandse skrywer oor sy land se koloniale administrasie in die latere Indonesië, wys tereg op die verenigende rol wat die koloniale mag kan speel en werklik ook gespeel het in die onderhorige gebiede. Soekarno het die politieke eenheid van sy huidige Indonesië en Nehru dié van Indië sonder enige twyfel meer aan die werk van Nederland en Engeland, onderskeidelik, te danke as aan enige ander enkele faktor. Eweneens was die eertydse Belgiese Kongo stilweg en geleidelik op weg na 'n politiek-ekonomies-administratiewe eenheid wat nooit voorheen in die geskiedenis van daardie gebied bestaan het nie. Dieselfde kan van die toepassing van die R.S.A. se wet op Bantoe-owerhede gesê word.

Hierdie samesnoering was die onwillekeurige resultaat nieteenstaande die foute en flaters om dikwels saam te bring wat nie saam hoort nie en te skei wat saam moet wees.

Ook in ander opsigte het die koloniale magte ten minste die moontlikhede geskep tot groter eenvormigheid, onderlinge begrip en vrylating uit geestelik-kulturele isolement. Een van die belangrikste prestasies was die afdwing van onderlinge vrede waar daar eers gedurige stamtwiste geheers het. Die latere stryd teen die verwoestende en sosiaal desintegreerende slawejag en -handel moet hier nie vergeet word nie. Groter vryheid van beweging en vreedsame kontak is verder moontlik gemaak deur die daarstelling van allerlei kommunikasiemiddele. Swahili, Portugees, Engels en Frans het in groot gebiede gemeenskaplike media geword waar die tradisionele tale dikwels ondeurdringbare barrières gevorm het. Deur bevolkingskonsentrasie in stedelike gebiede op die basis van trekarbeid is „ontstamming” wel in die hand gewerk, maar het daar terselfdertyd tog ook weer wyer sosiale horisonte ontstaan. Die Franse en Portugese identifikasiebeleid sowel as die Britse identifikasie-in-differensiasie met deelname in die metropolitaanse kultuur as hoogste beskawingsgoed was eweens faktore van geweldige invloed tot deurbraak uit die enge tribalistiese lewensgrense en die oopmaak van poorte tot ’n nuwe wêreld. Onderwys, arbeidskontakte en sending sou almal hydra om die oë op wyer horisonte te rig en om veel meer gemeenskapliks in Afrika te bring as wat ooit voorheen bekend was.

Die afwesigheid van die begeerde eenheid kan dus nie in die eerste of belangrikste opsig aan die optrede van die koloniale magte gewyt word nie. Dit is die vrug van die eeu-oue geskiedenis van hierdie kontinent. Die feit dat mense ’n stuk aarde bewoon wat deur oseane omspoel en sodoende van ander lande afgegrens word, voeg daardie bewoners nog geensins saam tot ’n bewuste eenheid met gemeenskaplike belange, dieselfde doelstelling en ’n eenderse lewenswyse nie. Histories-kulturele verskille versterk deur biologies-fisiese onderskeid en onversoenbaarheid van godsdiens het in Afrika nieteenstaande die algemene gemeenskaplike habitat uiters verdelend ingewerk op die bewoners. Minagtende naamgewing, voortdurende stamtwiste — by die Nuer en Dinka selfs geïnstitueerd: die Nuer *roof* vee van die Dinka, die Dinka *steel* van die Nuer — geloofsverskille met vreedsame en gewelddadige proselitering is onmiskenbare aanduidinge van die verdeeldheid op hierdie vasteland.

Hoever, aan die anderkant, het die Afrika-bewoners dan nou reeds gevorder op weg na die verwesenliking van hulle ideaal om as ’n onverdeelde eenheid op te tree en erken te word? Die menings hieroor is uiteenlopend. Saam met die Afrikaleiers huldig Engeland en Frankryk, Amerika en Rusland blykbaar ’n optimistiese beskouing asof die verdeelde verskeidenhede sóver tot ’n staat van uitwissing gevorder het, die

antipatieë en antagonismes sóver oorwin, die tribalisme reeds sóver deur die Westerse beskawing verdring is dat sodanige eenheidsbesef, -siening en -optrede in sig en binne bereik is. Vir Rusland is die reste van die ou en neo-kolonialisme natuurlik nog die enigste verdelende faktore op die peilvlak van die weg na volkome sosialistiese eenwording: staatkundig, ekonomies, ideologies. Hiermee stem die Afrika-state grootliks saam. Vir Engeland, Frankryk en die V.S.A. weer is die struikelblok die pionierspsigologie en apartheidshouding van die blanke „setlaars”. Ook hiermee stem die Afrika-state saam. Engeland is bereid om die struikelblokke aan die genade of ongenade van ’n veclrassige politieke gemeenskap oor te laat; De Gaulle, die „sterk” man van Frankryk, is blykbaar selfs oorgehaal om hierdie struikelblok in Algerië met wapengeweld te likwedeer en die oorblyfsels aan die Algerynse Mohammedane prys te gee.

Wat sê die praktyk? Daar is onweerleghare bewyse dat die kulturele verskille nog net so menigvuldig en net so insnydend is as voorheen; selfs ook dat dit in verskeidenheid nog aangevul is deur die verskil in reaksie op die aanraking met die nuwe beskawing. Mayer gee ’n oortuigende ontleding hiervan ten opsigte van die Xhosa. Die weg na ’n min of meer eenvormige Afrika-lewenswyse op Westers-Amerikaanse model lyk nog ’n lang, lang pad te wees. Die Kongo-gebeure het onteenseglik getoon dat stamlojaliteit en derhalwe ook interstamwantroue na vyftigjarige blanke administrasie en vredeshandhawing nog sterker is as nasieskap. Die enigste verandering mag wees dat die politieke party die nuwerwetse inkleding van die ou stamjaloesië geword het. Met dieselfde probleem het die Britse regering vandag te worstel in sy onderhandelinge met die Keniase nie-blanke leiers. Agter Mboya en Kenyatta, Oginga en Gichuru, agter KANU en KADU staan die skimme van Luo en Kikuyu, Masai en Kamba en die menigvuldigheid van stamme wat reeds hulle assegaaië slyp vir mekaar. Die nie-optrede van parlementêre opposisies in Ghana en Egipte is geen bewys van politieke eensgesindheid nie maar van die ver sluiering van politieke verskille. Dit is waarskynlik juis die wagtende ont-nugtering vir die een-man-een-stem-beweging in Afrika, nl. dat die minderheidstamme nie besef dat hulle daardeur aan die meerdere stemkrag en die wilstoepassing van die sterker stamme oorgelewer word nie. Watter toestand dit onder die tradisionele vyande in ’n gebied soos S.W.A. moet afgee, is nie moeilik voorspelbaar nie. Selfs die aanvaarding van die party as politieke strydwapen en die Westerse parlementêre demokrasie as regeringsmetode bring wesentlik nog geen groter gemeenskaplikheid in Afrika nie. Hier word ’n proses onder ons oë voltrek wat getipeer kan word as die gooi van ou wyn in nuwe sakke. Die nuwe vorme van party en parlement word eintlik maar gevul met die tradisionele inhoud van stamlojaliteit en leierskultus. So kom die „African personality” o.a. tot uiting.

Die verdwyning van die blanke gesag uit Afrika bring 'n wisseling van groter eenheid en groter verdeeldheid op die toneel. Die drie eertydse Franse administratiewe eenhede, Noord-, Wes- en Ekwatoriaal-Afrika het na die gemeenskapsproefneming uiteengegaan in 21 afsonderlike eenhede. Die Kongo het feitlik onmiddellik na die onttrekking van Belgiese gesag ten gunste van onafhanklikheid, verval tot 'n chaos van verdeeldheid en sy huidige eenheid is alleen kunsmatig verkry deur V.V.O.-dwang en word daardeur in stand gehou. In die Federasie van Sentraal-Afrika heers nog steeds 'n bittere maar blykbaar reeds verlore stryd om behoud van die pasverworwe federatiewe eenheid met die nie-blankes feitlik geheel daarteen.

Desnieteenstaande is daar pogings tot politieke vereniging en verstandhouding. Egipte het 'n kortstondige politieke eenheid met Sirië, 'n staat *buite* Afrika, gesluit om die V.A.R. te vorm. Eritrea is met Ethiopië gefedereer. Njassaland en die twee Rhodesië's vorm 'n federasie op wankelbene. Ghana, saamgestel uit die voormalige Goudkuskolonie, Goudkusprotektoraat en Brits-Togoland onderhou 'n soort unie met Guinee, 'n vroeëre Franse besitting. Die Unie van Sentraal-Afrika Republieke bestaan uit die Kongorepubliek (Frans-Midde-Kongo), Tsaad en die Republiek van Sentraal-Afrika (Ubangi-Shari). Saam met Senegal het die republieke van Mali en die Soedan vir enkele maande (Mei tot Augustus 1960) die Mali-federasie uitgemaak. Tot dusver hou die vereniging van Brits- en Italiaans-Somaliland nog stand as die Republiek Somalië.

Onderwyl is daar nog allerlei pogings tot groter aaneensluiting. Bekend is Nkrumah se droom van vereniging tussen Ghana, Guinee en Nigerië. Eweso Nyerere e.a. se begeerte om 'n magtige federasie van Oos-Afrika tot stand te bring behelsende Tanganjika, Njassaland, Kenia en Uganda. Tot formele reëling het dit egter nog nie gekom nie. Ander blokvorming het egter reeds tot stand gekom. „Die een groep, aangevoer deur Ghana en Guinee, bekend as die Casablanca-groep, is voorstanders van 'n aggressiewe Pan-Afrikanisme, van 'n politieke vereniging van Afrika op uniale of federale grondslag en van neutralisme in die wêreldpolitiek, met die neiging om oor te hel na die Kommunistiese blok. Die ander, bekend as die Monrovia-groep, sluit in die meerderheid van die gewese Franse kolonies saam met 'n paar vroeëre Britse gebiede, soos Nigerië en Sierra Leone. Hulle is minder Pan-Afrikanisties, is eerder werklik neutraal as neutralisties, en staan voor samewerking van Afrika-state op ekonomiese, tegniese en diplomatieke gebied met politieke vereniging as 'n verwyderde uiteindelijke oogmerk. Die posisie bly egter vloeibaar. Die verskille is nie skerp omlin nie en op die gebied van die internasionale politiek werk lede van die twee groepe na gelang van omstandighede saam. 'n Gemeenskaplike faktor wat hulle op hierdie stadium saambind, is hulle afkeer teen kolonialisme en alles wat hulle daarmee verbind. (Prof. A. J. H. van der Walt in *Afr. Inst. Bull.*, 15 Jan. 1962, bl. 4).

Onder die eertydse Franse besittings het ook enkele losse assosiasies tot stand gekom. Opper-Volta, Niger, Ivoorkus en Dahome is lede van die Conseil de l'Entente. In September 1961 het die Afro-Malagassie-Unie ontstaan uit die sg. Brazzaville-groep wat sedert einde 1960 bestaan het met Senegal, Opper-Volta, Mauritanië, Ivoorkus, Sentraal-Afrika, Kongo-Republiek, Dahome, Niger, Kameroen, Tsaad, Gaboen en Madagaskar as deelnemers. Die doel is samewerking met betrekking tot buitelandse beleid, ekonomie, verdediging en kommunikasie. Verder behoort hulle ook tot die Monrovia-groep.

Die konferensies waarop die saak van eenheid bepleit word en wat moet dien tot uiting en bevordering van die eenheidstrewes en gemeenskaplike behoeftes, is byna legio. Die bekende Accra-konferensie (Des. 1958) in opvolging van die Afro-Asiatiese Bandoengbyeenkoms was een van 'n reeks soortgelyke ontmoetinge op amptelike en nie-amptelike vlak. Die te Kairo (Des. 1957—Jan. 1958) en te Conakry (1960) het nog in samewerking met Russiese en Asiatiese belanghebbendes geskied. In Jan. 1961 volg die Cassablanca-konferensie wat 'n handves vir Afrika uitvaardig en permanente kommissies benoem o.a. vir die koördinerende van militêre magte. In April 1961 ontvang Kairo die Ministers van Buitelandse Sake van Guinee, Ghana, Mali, Marokko, die V.A.R. en van die rebelleregering van Algerië (die Casablanca-groep) in 'n vrugtelose poging om 'n organisasie daar te stel vir die uitvoering van die Casablanca-besluite. Op 6 Mei 1961 vergader 20 state te Monrovia en besluit op 'n latere spitsberaad van neutrale state van Afrika, Amerika, Europa en Asië. Verder bespreek hulle die moontlikheid van tegniese, ekonomiese en kulturele samewerking sonder inmenging deur die Ooste of die Weste. As algemene beleid word aanvaar:

- nie-inmenging in die huishoudelike sake van Afrika-state;
- eerbiediging van grense;
- verwerping van 'n Al-Afrika-verbond as onrealisties.

Hierna volg 'n konferensie van vakbonde te Casablanca (25 Mei 1961) met die oog op die stigting van 'n Pan-Afrikaanse vakbondbeweging. Die konferensie is gekenmerk deur 'n streng meningsverskil tussen die Casablanca- en Monrovia-groepe oor samewerking met regse en linkse internasionale arbeidersorganisasies. In dieselfde maand vind 'n konferensie plaas van nie-blanke joernaliste te Bamako en word besluit tot die stigting van 'n „Pan-African Union of Journalists”, 'n Al-Afrikaanse nuusagentskap, 'n Afrika-radiostasie en 'n skool vir joernaliste. Te Addis Ababa aanvaar die onderwyskonferensie 'n 20-jaarplan vir die ontwikkeling van onderwys in Afrika. Op die „All African Youth Conference” te Dar-es-salaam (Aug. 1961) bepleit Nyerere die stigting van 'n Afrika-opperbevel teen buitelandse aggressie. In Sept. 1961 stel 15 lande se radiovertegenwoordigers 'n gemeenskaplike plan op vir die uitruil van kulturele,

onderwys- en musiekprogramme. Min of meer terselfdertyd besluit die Steering Committee van die A.A.P.C. te Conakry op die volgende program vir 1962: Hoofsaak sal wees Afrika-eenheid met die klem op die bevordering van die Pan-Afrikaanse bewegings vir vroue en die jeug. Die beplande jeugkonferensie is in Januarie 1962 te Conakry gehou en die Vrouekonferensie is bepaal vir Julie te Dar-es-salaam. Onderwyl het die Lagoskonferensie (Monrovia-groep) ook plaasgevind met o.a. die volgende op sy lys van besluite:

die bevordering van Streeksdoeane-unies met gemeenskaplike buitelandse tariewe wat geleidelik sal lei tot die skepping van 'n Afro-Malagassie gemeenskapsmark;

die benoeming van 'n voorlopige sekretaris as permanente amptenaar;

die vorming van 'n onafhanklike groep in die V.V.O.;

verdere beraad oor die samesmelting van lugdienste;

oorweging van 'n onderwysraad vir die koördinerende van kulturele en opvoedkundige stelsels dwarsdeur Afrika;

samewerking met betrekking tot gesondheidsdienste;

die maandelike verbinding van spoorweg- en padstelsels.

IV. KONKLUSIES.

Tot op hierdie stadium in sy geskiedenis bied Afrika nóg 'n beeld van eenheid, nóg een van eenvormigheid. Die verskeidenheid soos hierbo geteken, is nog nooit in sy geskiedenis saamgesnoer tot 'n bewuste eenheid, 'n harmonie van belange en waardes, strewe en doel nie. Selfs waar die verskeidenheid van ras en volk en kultuur meestal in konflik en stryd tot kontak gedwing is en vermenging daaruit ontstaan het, was dit gewoonlik oorsaak van 'n nuwe variasie. Tans beleef Afrika die tydperk van hartstogtelike strewe na eenheidsoptrede. Watter belofte hou dit in vir die toekoms? Die beantwoording van hierdie vraag hang af van baie faktore en wie dit wil doen moet die Afrika-verlede en -hede korrek analiseer en die tekens van die tye reg lees. Selfs dan nog bly dit 'n hoogs spekulatiewe en subjektiewe uitspraak.

Dit is moeilik om te deel in die m.i. oordrewe optimisme van baie. Om egter nie op 'n te sterk mineur-toon te eindig nie, word eers die negatiewe en daarná die begunstigende faktore opgesom.

Die eenheidsband van die huidige Afrika is nog grootliks uitwendig en vir sover dit innerlik is, is dit oorwegend negatief. Voorop staan die eenselwige verwerping van kolonialisme en imperialisme met die hartstogtelike antagonisme teenoor die blanke as verpersoonliking van hierdie doodsondes. Daarin lê waarskynlik ook hulle enigste „verdiensie” as eenheidsopredende blok in die V.V.O. Dit laat dink aan Europa onder die regime van Napoleon: sy eenheid het nie gelê in die staatsband wat

deur die Franse keiser met wapengeweld en militêre genialiteit gesmee is nie, maar alleen in die gemeenskaplike teenstand daarteen. Die vraag is: wat gaan bind indien die gemeenskaplike „vyand” oorwin en gelikwider is? Pan-Afrikanisme? Tot sover het hierdie begrip eintlik maar één konkrete betekenis, nl. prinsipiële en praktiese uitsluiting van blanke (en ander „immigrante-groepe”) uit die Africangroep. Origens het ek nóg in verklaring van, nóg in gesprekke met Pan-Africanleiers kon vind dat die term ook vertaal is in konkrete, praktiese optrede en beleid. African personality? Daarvan beweer Haw: „... the term African today does connote a certain unity insofar as it submerges linguistic, ethnic, economic and geographic diversity in a common but narrow aim. This aim is for self-government and when that has been achieved, the diversity will again replace the unity”. (Haw. bl. 2.)

Die middelpuntsoekende kragte berus tot dusver grootliks op ’n tydelike faktor, nl. die in reaksie gewekte simpatie van Rusland en China en die leerstelling van neutralisme. Daarby word die strewe na Afrika-eenheid óórspan deur die verwarring van eenheid met eenvormigheid en die verloëning van die eenheidsgrense. Te veel Afrika-leiers meen dat eenheid verkry kan word langs die weg van eendersheid. Indien dit wel die geval is, moet hulle hulle gereed maak vir ’n baie lang wag, want of Afrika se andershede ooit in eendersheid omskep kan word, bly ’n moeilike vraag. Selfs langs die weg van eensgesindheid tot groter eenvormigheid is die ideaal van ’n globale Afrika-eenheid ’n dwaallig. Groot leiers kan ’n beslissende rol speel as verenigende faktor soos Bismarck en Cavour o.a. in Europa, Chaka en Moshesh in Suid-Afrika. In Afrika het ’n aantal jong maar tog invloedryke leiers op die voorgrond getree om te dien as simbole en handhawers van hulle onderskeie nasionale eenhede en terselfdertyd as verkondigers van die groter Afrika-idee. Tot dusver het hulle terselfdertyd egter ook ’n verdelende faktor gebly in die versweë maar tog aanvoelbare persoonlike ambisies en onderlinge jaloesie. Die veelheid van politici het nog nie ’n oorkoepelende staatsman van formaat voortgebring nie. Ten tweede moet erken word dat sowel die ideaal as die moontlikheid van groter eenheid in Afrika erken en verwelkom moet word. Kunsmatige en sondige skeidings moet opgehef, grense anders getrek, nuwe kulturele, staatkundige en ekonomiese oriëntering bewerk word. Selfs met die grootste mate van sukses in hierdie verband bly die vraag of Noord-Oos-Afrika tog nie ’n sterker ooreenkoms met die Islamitiese Midde-Ooste as met die res van Afrika gaan bly vertoon en Suid-Afrika met Wes-Europa, Noord-Afrika met Suidwes-Europa nie? ’n Te sterk klem op Afrika-eenheid mag uiteindelik die klei- en ystersamevoeging van die voete van die beeld van Nebukadnesar se droom blyk te wees. Die eenheidsoekende faktore van die huidige Afrika is die wat in hulle self nog te veel die tragiek van basiese ongemeenskaplikheid dra: ou en

moderne heidendom, haat en materialisme. Terwyl Liberië en Ethiopië o.a. die witman onsag die deur wys en hoog opgee oor Afrika-eenheid, verdeel hulle hulle eie volke horisontaal in ekonomies-geïsoleerde bevoorregte en onbevoorregte klasse met die finansiële middele wat hulle as regstreekse of onregstreekse hulp uit Westerse koffers ontvang!

Miskien sou die voorgaande as onvermydelike maar sanerende groei-pyne beskou kan word voordat Afrika werklik na vore kan tree om as 'n ekonomiese en politieke eenheid na buite te funksioneer. In die lig van die paragrawe oor die politieke en ekonomiese groepering van state en die veelheid van konferensies — om nou maar eers net die blaregeruis in ag te neem sonder vraag na die vrugte — moet erken word dat daar vordering is. Die huidige 58 staatseenhede is veel minder en dus 'n teken van groter staatkundige eenheid as ooit in die geskiedenis van die kontinent. Daar is ook vooruitgang in gesindheid, onderlinge erkenning, in optrede en in strewe sowel as in die feit dat die Afrika-bewoners, Suid-Afrikaners ingesluit, Afrika ontdek het en Afrika-bewus geword het. In die trant van die wêreldgeskiedenis en onder die lig van die Christelike eskatologie moet dan aanvaar word dat ook in Afrika mettertyd veel van die isolerende grense weggeruim sal word. In historiese perspektief word dit juis bewerkstellig deur die vrugte van die kolonialisme. Afrika is betrek by Europa en sodoende by die Westerse kultuur wat blykbaar gesien moet word as historiese stimulus, wakker-skudder van en grensuitwiser tussen Europa, die Nuwe Wêreld, Asië en Afrika. Tegnologie, kommunikasiemiddele, industrie, onderwys, ideologie, almal is werksame middele op hierdie weg.

En stadig, tergend stadig, vorder die een werklike eenheidskeppende mag, ondanks en te midde van, maar ook met erkenning en behoud van die verskeidenhede: die Evangelie van Christus. Dit alleen kan die ware gemeenskap bring waarna Afrika onbewus verlang, die enersgesindheid en eenvormigheid van optrede onder die gelowiges uit die verskeidenheid van rasse, volke, stamme, nasies en tale. Dié eenheidsfaktor is dit: maar daarby dié groot skeidingmaker, ook in Afrika.

P.U. vir C.H.O.

J. H. Coetzee.